

16.02.2022

Група №32

Мегей А.В.

Всесвітня історія

Урок № 13-14

Тема: «Оксамитові революції» в Європі

### Хід уроку

## 1. ПЕРЕДУМОВИ Й ОСОБЛИВОСТІ РЕВОЛЮЦІЙ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Розпад СРСР й утворення на його уламках незалежних держав прискорили демократичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи, які вже не перебували під загрозою радянського силового втручання, як це було в Угорщині в 1956 р. або в Чехословаччині в 1968 р. За своїм характером революції кінця 1980-х — початку 1990-х років у країнах Центрально-Східної Європи були народними, демократичними, анти тоталітарними. **Їхніми спільними рисами були:**

- прагнення ліквідувати монопольну владу правлячих компартій і на основі широкої демократії повністю оновити життя суспільства;
- масовий характер, широка участь у них інтелігенції, молоді, особливо студентської, робітників і службовців;
- антисоціалістична спрямованість;
- нездатність лідерів комуністичних режимів до проведення реформ, неспроможність протистояти революційним змінам.

## 2. ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВ наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

### 2.1. Польща

У липні 1989 р. парламент країни обрав главою держави В. Ярузельського. Уряд очолив головний редактор журналу «Солідарність» Т. Мазовецький. Уперше з 1948 р. керівником уряду був некомуніст.

У грудні 1989 р. з конституції були виключені статті про Польську об'єднану робітничу партію (ПОРП) як про керівну політичну силу і соціалістичний характер Польщі. У січні 1990 р. ПОРП припинила своє існування. У країні діяло майже 60 політичних партій. Після перемоги Л. Валенси у грудні 1990 р. на президентських виборах остаточного удару по комуністичній системі було завдано у жовтні 1991 р., коли на виборах до парламенту перемогли також правоцентристські сили.



**Святкування перемоги «Солідарності», На першому плані ліворуч — Тадеуш Мазовецький**

**Нова економічна політика** під керівництвом міністра фінансів, віцепрем'єра Л. Бальцеровича, дісталася назву «шокової терапії». Вона означала боротьбу з інфляцією, жорсткість кредитної та податкової політики, урегулювання зовнішньої заборгованості; на наступному етапі реформ — звільнення ціноутворення від централізованого контролю, зняття обмежень у сфері торгівлі тощо. Реформи оздоровили економіку і надали їй імпульсу до розвитку, хоч і відбулося це завдяки зниженню рівня життя більшості населення.

У 2004 р. Польща стала членом ЄС. Вступ країни в Євросоюз спричинив зростання цін, але дав позитивні наслідки. У 2018 р. темпи зростання польської економіки були одними з найвищих у Європі.

На парламентських виборах у 2005 р. перемогла консервативна партія «Право і Справедливість» (ПіС). Прем'єр-міністром Польщі став її представник К. Марцинкевич. Після його відставки в липні 2006 р. коаліційний уряд очолив лідер ПіС Я. Качинський.

На президентських виборах у жовтні 2005 р. перемогу здобув кандидат від ПіС Л. Качинський (брат-близнюк Я. Качинського). Л. Качинський намагався удосконалити систему соціального забезпечення, боротися з корупцією, виступав за повернення Польщі до традиційних католицьких цінностей.

**10 квітня 2010 р.** в авіакатастрофі під Смоленськом загинув президент Л. Качинський і велика частина польської політичної та військової еліти — загалом 96 осіб. Президент мав виголосити промову на польському військовому цвинтарі у с. Катині (Смоленська область, Росія) під час жалобних заходів, приурочених до 70-ї річниці катинської трагедії. Загибелі відомих громадських діячів стала для Польщі шоком; цю подію назвали «Другою Катинською трагедією».

Виконувачем обов'язків президента став маршал сейму (голова нижньої палати Польського парламенту) Б. Коморовський. У липні 2010 р. Б. Коморовського обрали президентом країни. У 2015 р. новим президентом Польщі став представник ПіС Анджей Дуда.

**Польсько-українські відносини** мають стратегічне значення для обох країн. Польща першою з держав світу визнала незалежність України та встановила з нею дипломатичні відносини, активно сприяє європейській інтеграції України. У 2012 р. в Україні та Польщі успішно відбувся чемпіонат Європи з футболу.

*Чи вважаєте Ви можливим компроміс між поляками й українцями у ставленні до козацтва, ОУН, С. Бандери тощо?*

Проте останніми роками відносини між Польщею та Україною ускладнені через різне розуміння деяких питань історії, вияви деструктивного націоналізму в обох країнах. Очевидно, що партнерство країн зумовлено спільною історичною спадщиною, взаємною симпатією народів і стратегічними інтересами, зокрема — необхідністю протистояти агресії Росії проти України та Європи.

## 2.2. Угорщина

У 1988 р. Я. Кадар пішов у відставку. В Угорщині почала формуватися багатопартійна система. У 1989 р. замість УСРП виникла Угорська соціалістична партія (УСП). Держава почала називатися Угорська Республіка.

У 1999 р. Угорщина стала членом НАТО, у 2004-му — членом Європейського Союзу. У країні тривали позитивні зміни в економіці.

Після чергових парламентських виборів новим прем'єром з травня 2010 р. став В. Орбан (обіймав цю посаду і в 1998—2002 pp.), лідер правої партії «ФІДЕС». Політика керівництва країни зумовлює критику ЄС (антиміграційна політика, контроль над ЗМІ, спроби закриття Центральноєвропейського університету, корупція у владі тощо). У травні 2019 р. Рада Європи заявила про порушення в Угорщині прав людини, невідповідний рівень захисту біженців та проблеми із незалежністю судової системи.

## 2.3. Болгарія

Починаючи з літа 1989 р. Т. Живков, оголосивши «перебудову» в Болгарії, поступово почав утрачати важелі управління країною. 10 листопада 1989 р. керівництво Болгарської комуністичної партії (БКП) змусило Живкова піти у відставку з усіх посад.

**Листопадові події за своєю суттю були революцією.** У країні почали створювати нові партії, організації. XI з'їзд БКП в 1990 р. відмовився від керівної ролі компартії і проголосив побудову «новованого соціалізму». Т. Живкова виключили з партії.

У країні ліквідовували закони, що обмежували демократичні права громадян, відбувалася деполітизація армії, правоохоронних органів, реабілітація колишніх політичних в'язнів. Усі нові демократичні партії, рухи й об'єднання стали засновниками і членами створеного в грудні 1989 р. Союзу демократичних сил (СДС). Були ухвалені закони про повернення власності колишнім власникам (реституція), конфіскацію майна компартії, деідеологізацію науки й освіти.

Особливістю політичного життя Болгарії у наступні роки стала участь у ній болгарського царя Сімеона II, який прожив понад півстоліття за кордоном. У 2001 р. він створив політичний блок «Національний рух Сімеон II» і здобув перемогу на парламентських виборах, обійнявши у свої 64 роки посаду прем'єр-міністра.

На президентських виборах 2001 р. болгарські виборці віддали перевагу лідеру БСП Г. Пирванову. У Болгарії склалася унікальна ситуація: на чолі держави перебував соціаліст із колишніх комуністів, а уряд очолював цар-реформатор.

*Пригадайте, що означає поняття «єврозона», і яке значення має єдина валюта ЄС для економічного розвитку країн Євросоюзу.*

Наприкінці березня 2004 р. Болгарія одночасно з шістьма державами стала членом НАТО. З 1 січня 2007 р. країна — член ЄС.

На парламентських виборах 2009 р. більшість місць виборола нова партія «ГЕРБ», очолювана Б. Борисовим. Ця партія виступає за європейський вибір для Болгарії.

Намагаючись зберегти традиційно гарні відносини з Росією, Болгарія водночас прагне посилювати європейську інтеграцію. У 2018 р. було оголошено, що Болгарія стане наступним членом єврозони.

**Болгарію і Україну** завжди пов'язували тісні відносини. Софія і Київ чимало зробили для розблокування збройних конфліктів у Косово і Македонії. Активізували взаємодію з болгарськими колегами українські металурги, хіміки, машинобудівники, транспортники.

Болгари компактно живуть в Одеській і Запорізькій областях, мають можливості для розвитку національної культури й зміцнення зв'язків зі своєю історичною батьківщиною.

## 2.4. Румунія

Революція розпочалася з каральних дій урядових сил, які жорстоко придушили виступ громадян у м. Тімішоарі. 20 грудня 1989 р. заворушення перекинулися до м. Бухареста. У наступні дні відбувалися запеклі зіткнення демонстрантів з військами і силами державної безпеки («секурітате»).

22 грудня Чаушеску і його дружину заарештували і вже через три дні розстріляли за вироком військового трибуналу. Одним з лідерів антитоталітарної революції був І. Іллеску, у 1990 р. його обрали президентом Румунії.

У 2004 р. Румунія стала членом НАТО, у 2007 р. — членом ЄС.

Розвиток українсько-румунських відносин затримавали спроби Румунії висунути територіальні претензії до України. Улітку 2003 р., після тривалих і багаторічних переговорів, був підписаний Договір про режим державного кордону між Румунією й Україною. Українсько-румунське торговельно-економічне співробітництво передбачає створення нових шляхів транспортування нафти і газу, інтеграцію енергетичних систем, модернізацію транспортних комунікацій.

## 2.5. Чехословаччина

Наступ тоталітаризму спричинив активізацію дисидентського руху в країні. Група діячів науки і культури 1 вересня 1977 р., спираючись на Заключний акт наради в Гельсінкі і посилаючись на Загальну декларацію прав людини, виступила з декларацією, у якій висувалися основні вимоги до демократизації суспільства. Документ дістав назву «Хартія-77», його підписали 242 особи, які брали активну участь у реформаторському русі 1960-х років. Навколо «Хартії-77» у країні формувалася організована опозиція.

Революція у Чехословаччині розпочалася з розгону владою студентської демонстрації в м. Празі 17 листопада 1989 р. Дії поліції зумовили страйк студентів, а з 21 листопада розгорнулися масові демонстрації в столиці. Поліція відступила.

**Антитоталітарна революція відбувалася мирним шляхом.** Під час мітингів і демонстрацій не сталося жодного збройного зіткнення, навіть не було розбито жодного вікна. Тому події листопада 1989 р. дістали назву «ніжної», або «оксамитової революції».

Утім між Чехією та Словаччиною наростили відцентрові тенденції. Чехословаччина як єдина держава припинила існування 31 грудня 1992 р. У новий 1993 рік увійшли дві нові самостійні держави — Чехія і Словаччина.

Стан Чехії характеризується політичною стабільністю, розвиненою економікою, прагненням інтегруватися у світове співтовариство. Президентом республіки у 1993 р. обрано Вацлава Гавела.

### Особа в історії



**Вацлав Гавел (1936-2011 pp.)** — президент Чехословаччини у 1989-1992 pp., президент Чехії в 1993-2003 pp. Народився в багатій родині, яка належала до давнього і поважного роду. Освіту здобув на економічному факультеті у Вищій технічній школі й на театральному факультеті Академії образотворчих мистецтв. З 1960 р. Гавел пов'язує своє життя з театром, працюючи техніком сцени, асистентом режисера, режисером. Пробує себе як драматург. Широку популярність дістали його драми в дусі театру абсурду, а також есеї. У 1968 р. Гавел очолив об'єднання «Клуб незалежних письменників». Неодноразово переслідувався владою. Близько п'яти років провів у в'язниці. Один з лідерів руху «Хартія-77» та «оксамитової революції».

У 1999 р. Чехія стала членом НАТО, у 2004 р. — членом ЄС. Зміна урядів не завадила стабільному розвиткові країни. У 2003—2013 pp. президентом Чехії був В. Клаус.

З 2013 р. главою держави став Мілош Земан, відомий своїми лівими та проросійськими висловлюваннями. На виборах 2018 р. він знову здобув перемогу. Проте президент у Чехії має переважно церемоніальні повноваження.

**Україна** посідає друге місце після Росії за обсягом торгівлі із Чехією серед пострадянських держав. На українському ринку закріпилися чеські компанії «Шкода авто» і «Шкода ядерне машинобудування».

У 1990-ті роки у Словаччині здійснювався болісний перехід від централізовано-планової економіки до ринкової. У 2004 р. країна стала членом НАТО та ЄС. Здійснення ринкових реформ і приватизації, перетворення в законодавчій сфері, державна підтримка підприємництва та захист приватної власності створили передумови для стійкого економічного зростання.

З 2014 р. президентом країни є Андрей Кіска, відомий як політик, підприємець, публіцист і філантроп.

**Між Словаччиною і Україною** розвивається співробітництво в нафтопереробній промисловості, металургії, будівництві, енергетиці, переробці лісу.

## 2.6. Югославія

**Розпад Югославії** розпочався з розпаду Союзу комуністів Югославії (СКЮ) у 1990 р. До середини 1992 р. федеральні органи влади втратили контроль за ситуацією.

Міжетнічні та міжрелігійні конфлікти в регіоні, що мають тривалу історію, і намагання переглянути існуючі кордони спричинили війну, що тривала в 1991—1995 pp., 1998—1999 pp.

У Хорватії протистояння хорватів і сербів набуло характеру міжетнічної війни. У лютому 1991 р. сербські громади на території Хорватії утворили свою державу — Сербську Країну, що вирішила відокремитися від Хорватії та заявила про свою приналежність до Сербії. Між сербами і хорватами

спалахнула війна. Навіть введення військ ООН не змогло зупинити бойові дії. У серпні 1995 р. хорватські війська перейшли в наступ проти загонів Сербської Країни.

Частина окупованих хорватських земель повернулася під контроль уряду після близької воєнної операції. Іншу частину Загреб вирішив повернати через тривалий мирний процес, що відбувався за посередництва ООН.

1 липня 2013 р. відбулося приєднання Хорватії до ЄС.

Після виборів 2015 р. на посаді главу держави соціал-демократа І. Йосиповича змінила Колінда Грабар-Кітарович, що представляє правоцентристську Хорватську демократичну співдружність.



Югославія в 1941-1991 рр. З книги: Historical Atlas of Central Europe / compiled by Paul Robert Magocsi. University of Toronto Press, 2018 р.

У Боснії і Герцеговині національна нетерпимість і релігійний екстремізм призвели до громадянської війни між трьома громадами цієї колишньої югославської республіки — сербською, хорватською і мусульманською. Хорвати і мусульмани об'єдналися проти сербів.

Поворотним моментом у цих подіях було розроблення протиборчими сторонами за підтримки Росії, США, ФРН, Франції та Великої Британії в американському м. Дейтоні (1995 р.) пакета мирних документів. Відповідно до мирної угоди Боснія і Герцеговина залишалася єдиною державою і складалася з хорватсько-мусульманської Федерації БіГ і Республіки Сербської. Для підтримки миру в БіГ було введено 50-тисячний контингент військ НАТО, миротворчі сили ООН, у т. ч. й український батальйон. Конфлікт вдалося призупинити, але проблеми співіснування різних етнічних громад БіГ лишаються складними. Останніми роками в БіГ намітилися ознаки стабілізації.

**Косово.** У 1997 р., коли влада Союзної Республіки Югославії (СРЮ) розпочала репресії щодо албанського населення краю, сталися перші збройні сутички між сербами й албанцями. У 1998 р. СРЮ направила сербські війська в Косово, щоб витиснути місцеві військові формування албанців. Близько 200 тис. сербів залишили автономний край. Збільшувався потік і албанських біженців.

У конфлікт втрутилися західні країни. 24 березня 1999 р. авіація НАТО без санкції Ради Безпеки ООН розпочала бомбардування території СРЮ, що тривали до 10 червня. У ході бомбово-ракетних ударів постраждали численні цивільні об'єкти.

З кінця 1999 р. Косово перебуває під управлінням тимчасової адміністрації ООН.

У 2008 р. парламент проголосив незалежність Республіки Косово. Країна не стала членом ООН, проте її незалежність визнали більш як 100 країн світу, серед них США, Німеччина, Франція, Польща. Натомість Греція, Іспанія, Румунія, Словаччина, а також Сербія і Росія та деякі інші країни не готові визнати Косово. Україна займає позицію вичікування, не ухвалюючи рішення щодо Косово.

**Сербія.** Союзна Республіка Югославія (СРЮ) з'явилася у квітні 1992 р. внаслідок об'єднання Сербії і Чорногорії. Тривалий час проти Югославії діяли міжнародні економічні санкції. У країні не припинялася економічна криза. З приходом до влади у 2000 р. демократичної опозиції західні країни зняли більшість санкцій.

На початку ХХІ ст. сербське політичне керівництво почало проводити курс на зближення з Євросоюзом і НАТО. У травні 2011 р. влада Сербії заарештувала та видала міжнародному Гаазькому трибуналу генерала Р. Младича, якого звинувачують у злочинах щодо мусульманського населення під час війни в Югославії. Цей крок спільно з реформами мав сприяти вступу Сербії до ЄС.

Попри традиційно близькі відносини Сербії з Росією, у 2014 р. Сербія і НАТО узгодили план індивідуального партнерства.

У 2017 р. президентом Сербії став Александр Вучич, орієнтований на тісну співпрацю з Росією, зокрема й військову. Проти цієї політики та проти утисків демократії наприкінці 2018 — на початку 2019 рр. відбувались масові акції протесту.

**Чорногорія.** З кінця 1990-х рр. новий чорногорський лідер М. Джуканович узяв курс на відокремлення Чорногорії від СРЮ. На основі домовленостей між двома країнами у 2003 р. Союзна Республіка Югославія припинила своє існування. Її замінив новий державний союз — Сербія та Чорногорія.

У 2006 р. за підсумками референдуму Чорногорія проголосила незалежність, яку визнали Сербія та більшість країн світу.

Курс Чорногорії на приєднання до НАТО викликав незгоду з цим Росії. 16 жовтня 2016 р. в Чорногорії здійснено спробу державного перевороту. Уряд Чорногорії та західні спецслужби заявили, що мають докази причетності до цього політичного керівництва Росії.

5 червня 2017 р. Чорногорія офіційно стала 29-м членом НАТО.

На президентських виборах у квітні 2018 р. громадяни країни обрали президентом Міло Джукановича (був главою держави у 1998—2002 рр., прем'єр-міністром чотирьох каденцій протягом 1998—2016 рр.). Він пообіцяв, що Чорногорія стане членом ЄС до закінчення п'ятирічного терміну його перебування на посаді президента.

Після проголошення незалежності Словенії в червні 1991 р. федеральна влада за допомогою введення військ СФРЮ на територію цієї республіки сподівалася не допустити її відокремлення. Однак у Словенії югославські війська зустріли рішучий і організований опір.

Сьогодні Словенія має найвищий показник ВВП на душу населення серед країн регіону. Досягненню успіхів країни сприяють політична стабільність, демократизація суспільства, ефективні реформи, наявність висококваліфікованої робочої сили.

За роки незалежності країна не знала політичних потрясінь, а всі питання державного й громадського життя вирішуються конституційним шляхом. У 2004 р. Словенія стала членом НАТО та ЄС.

На виборах у 2008 р. перемогли соціал-демократи. Прем'єр-міністром Словенії, що є парламентською республікою, став Б. Пахор. На виборах 2012 р. його обрали президентом країни.

**Північна Македонія**, як і інші балканські держави, є багатонаціональною країною. У її західних районах близько 60 % населення країни становлять етнічні албанці.

У лютому 2001 р. косовські албанські бойовики перетнули кордон з Македонією. Одночасно бойові дії розпочали місцеві албанські збройні формування. У країні було впроваджено воєнний стан. Запеклі бої із застосуванням авіації велися неподалік від м. Скоп'є.

За участі НАТО і ЄС у серпні 2001 р. між македонською владою і місцевими албанськими збройними формуваннями було укладено перемир'я. На референдумі в 2004 р. громадяни країни висловилися за надання албанському населенню рівних політичних прав і підтримку міжнародного миру.

Македонія офіційно змінила назву своєї держави 12 лютого 2019 р. відповідно до Преспанської угоди з Грецією, ратифікованої урядами обох країн. У відповідь на перейменування Греція розблокувала для Північної Македонії шлях до ЄС і НАТО.

Провідною політичною фігурою в цій парламентській республіці є прем'єр-міністр. З травня 2017 р. цю посаду обіймає Зоран Заєв.

### ВАЖЛИВІ ДАТИ

- **кінець 1980-х — початок 1990-х рр.** — демократичні, антитоталітарні революції в країнах Центрально-Східної Європи
- **листопад 1989 р.** — «оксамитова революція» в Чехословаччині
- **січень 1990 р.** — розпад Союзу комуністів Югославії

### Питання для самоперевірки:

1. Які були основні передумови революцій наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років у країнах Центрально-Східної Європи?
2. Чому революція 1989 р. у Чехословаччині дісталася назву «оксамитової»?
3. Визначте наслідки «оксамитової революції» в Чехословаччині.
4. Чому відбувся розпад Чехословаччини? Як відбувався цей процес?

### Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект.
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки.

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту [anastasiamegei@ukr.net](mailto:anastasiamegei@ukr.net). У темі листа вказати номер групи, назву навчальної дисципліни, номер уроку, ПІБ.